

ГЕРМАНИЗМИ И ХУНГАРИЗМИ У ВИНОГРАДАРСКОЈ ЛЕКСИЦИ

У раду се на основу грађе прикупљене на терену Војводине анализира удео германизама и хунгаризама у виноградарској лексици. Самом раду претходила је лексичко-семантичка анализа прикупљене лексике која је рађена према поставкама Н. И. Толстоја, односно према унеколико модификованој теорији семантичких микропоља (коју је дала Гордана Вуковић). Прикупљене лексеме разврстане су у оквиру 15 семантичких поља, а удео германизама и хунгаризама анализиран је у оквиру сваког поља засебно.

Кључне речи: српски језик, дијалектологија, виноградарска лексика, германизми, хунгаризми.

1. Увод

Добро је познато да „за прилив туђица у једну средину посебан значај имају географски фактор (при дуготрајном суседовању двају језика извесна преузимања постају неизбежна) и фактор културно-цивилизационе, односно економско-политичке премоћи (престиж успешнијег осигурава његовим духовним и техничким постигнућима лак продор у остали свет, који пристигле новине преузима заједно с њиховим називима)“ (Ивић, 1996: 11).

Тако је један од снажних лексичких утицаја који је извршен на српскохрватски језик био управо утицај немачког језика, и то посебно у Војводини, „с обзиром на то да се утицај, природно најјаче осећа управо у оним крајевима који су били ближи немачком говорном подручју“ (Берић-Ђукић, 1990: 25).

Иначе, најранији језички и културолошки контакти између немачког и српског језика десили су се још у доисторијском периоду, а интензивирани у XIII веку доласком рудара Саса (уп. Павловић, 1960) и касније током XVII и XVIII века, након Велике сеобе Срба (1690) и у време велике колонизације за владавине Марије Терезије и њеног сина Јосифа II, када се у Војводину

¹ brankicama@gmail.com

² Рад је настао у оквиру пројекта *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора* (178020), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

доселио велики број Немаца, и то првенствено у Банат, а касније и у Бачку (Вулетић-Ђурић, 2011: 501).³ Исто тако, након 1848. године досељава се и велики број Мађара. Овакви историјски чиниоци оставили су трага у српском лексичком фонду, који се огледа у присуству бројних германизама и хунгаризама.

О германизмима и хунгаризмима постоји изванредан број радова у нашој лингвистичкој литератури. Међу њима, за ову прилику консултовани су следећи прилози: *Трагови рудара Саса у српскохрватском језику* (в. Павловић, 1960), затим *Германизми у Вуковом „Српском рјечнику“* (в. Пудић, 1977), па *Германизми у осјечком говору* (в. Секереш, 1978), *Германизми у Вукову Српску рјечнику из 1852.* (в. Пецо, 1986), *Неки германизми у српскохрватском језику северног Баната* (в. Берић-Ђукић, 1990), *Германизми у говорима југоисточне Србије* (в. Влајић-Поповић, 1993), *Архаизми, локализми, турцизми и германизми у преводу романа „Сеобе“ на немачки језик* (в. Дурбаба, 1995), *Мађаризми у Речнику српскохрватског књижевног језика* (в. Јерковић, 1996), *Германизми у говорном језику Војвођана* (в. Мразовић, 1996), *Још неки германизми у српском језику северног Баната* (в. Берић-Ђукић, 1996), *Морфолошка адаптација позајмљеница из немачког језика* (в. Бугарски, 1997/98), *О неким мађаризмима у говору Бале* (в. Бурзан, 2000), *Немачке позајмљенице у кулинарској терминологији* (в. Шнел Живановић, 2011), *Германизми и хунгаризми у микротопонимији Новог Сада* (в. Озер, 2011) и *Германизми у српском језику на подручју Шумадије између два светска рата* (в. Вулетић-Ђурић, 2011).

У овом раду анализиран је удео германизама и хунгаризама у виноградарској лексици, забележеној на простору Војводине. Грађа је прикупљена на терену, у разговору са информаторима (виноградарима) помоћу *Упитника за бележење виноградарске лексике* Института за српски језик САНУ. Самом раду претходила је лексичко-семантичка анализа прикупљене лексике, рађена према поставкама Н. И. Толстоја (уп. Толстој, 1963; 1966), односно према унеколико модификованој теорији семантичких микропоља Гордане Вуковић (уп. Вуковић, 1988). Прикупљена лексика разврстана је у оквиру 15 семантичких поља, а удео германизама и хунгаризама анализиран је у оквиру сваког поља.

2. Анализа корпуса

Укупно су забележена 53 германизма (*бофл, гемишт, думст, елерајз, канта, квеч, кибла, кири, клоцне, корпа, коштати, крамп, лада/ладица, логор, лотвоз, мошт, олба, опциговати/опцигивати (опциговање), пехар, пел-*

³ Детаљније о историјском прегледу контакта немачког и српског језика в. Вулетић-Ђурић, 2011: 501–502.

цер, пелцовати/напелцовати (пелцовање), пинтер, путуња, рајб(ер), рам-паш, ризлинг, сатљик, траминац, требер, упасовати, фалц, фарба, флаша, фраклић, фртал/вртал, фуга, хамбург, цвајгл/цвајер, цегер, цубок, цуга-рошка, шавољ, шилер/шиљер, шине, шлауф, шпалир, шпановати, шпица, шприц, шприцати (шприцање), шприцер, штампли, ителфоз) и 11 хунгаризама (*аков, ардов, бадањ, бирвад, ђенђеш, езерјо, парлог, чакањац, чингер, чобања, шајтов*).

Класификовано по семантичким пољима то изгледа овако:

НАЗИВ СЕМАНТИЧКОГ ПОЉА	ГЕРМАНИЗМИ	ХУНГАРИЗМИ
1. Типови земљишта за узгајање винове лозе	<i>Шпалир</i>	<i>Парлог</i>
2. Биљка винова лоза и њени делови	<i>Пелцер</i>	
3. Подлога, тј. различите врсте лозе које служе као подлога приликом калемљења племенитијих сорти грозђа и врсте калемљења	<i>елерајз, пелцовати/напелцовати (пелцовање)</i>	
4. Фазе у развоју винове лозе		
5. Радње у винограду и машине и алатке које се користе при обради винограда	<i>коштати, крамп, фарба, шпановати, шприц, шприцати (шприцање)</i>	<i>чакањац</i>
6. Болести и оштећења винове лозе		
7. Плод винове лозе, његови делови и типови	<i>Шпица</i>	
8. Сорте винове лозе, односно грозђа	<i>ризлинг, траминац, хамбург</i>	<i>езерјо, ђенђеш</i>
9. Посуде, делови посуда и справе за прераду воћа и производњу вина и ракије	<i>канта, квеч, корпа, лада/ладица, лотвоз, путуња, рајб(ер), требер, фалц, фуга, цегер, шлауф, ителфоз</i>	<i>аков, ардов, бадањ, чобања, шајтов</i>
10. Производи од грозђа и другог воћа и њихове врсте	<i>бофл, гемишт, думст, кириш, логор, мошт, рампаш, цвајгл/цвајер, цубок, шилер/шиљер, шприцер</i>	<i>чингер</i>
11. Радње у вези са производњом и чувањем вина и ракије	<i>логор, опциговати/опцигивати, (опциговање), упасовати</i>	
12. Инструменти за мерење јачине вина и ракије и мерне јединице		
13. Судови за вино и ракију	<i>кибла, олба, пехар, сатљик, флаша, фраклић, фртал/вртал, шавољ, штампли</i>	
14. Остава за вино и ракију, пратећи елементи и други објекти	<i>клоцне, шине</i>	<i>бирвад(и)/бирват(и)</i>
15. Називи за вршиоце појединих радњи	<i>пинтер, цугарошка</i>	

Како се може видети из табеле, у семантичким пољима 2, 7, 11, 13 и 15 нису забележени хунгаризми, а у семантичким пољима 4, 6 и 12 ни германизми ни хунгаризми.

У првом семантичком пољу забележен је један германизам *шпалир*⁴ ‘ред

⁴ Од нем. *Spalier* (Клаић, 1979: 1302). Према Вујаклији (2006: 1022) од итал. *spalliera*, односно

лоза у винограду’ и један хунгаризам *парлог*⁵ у значењу ‘земљиште на којем је некад био виноград’. У другом семантичком пољу за означавање две семеме ‘краћи изданак на изданку лозе’ и ‘биљка (односно њен део) којом се калеми’ употребљава се германизам *пелцер*.⁶ И у трећем семантичком пољу забележени су само германизми: *пелцовати/напелцовати*,⁷ (*пелцовање*) и *елерајз*.⁸ Девербативном именицом *пелцовање* означава се ‘општи назив за радњу калемљења’, као и две врсте калемљења ‘калемљење кад се као калем ставља пупољак’ и ‘калемљење на косо’. Глаголима *пелцовати* (несвр.) и *напелцовати* (свр.) именује се семема ‘поново (на)калемити лозу’, док се семема ‘биљка (односно њен део) којом се калеми’ означава лексемом *елерајз*, која се јавља у различитим морфофонетским ликовима: *едерлајз*, *ерлајз* и *елрајз*. За пето семантичко поље карактеристично је присуство нешто већег броја германизма: *коштати*,⁹ *крамп*,¹⁰ *фарба*,¹¹ *шпановати*,¹² *шприц*,¹³ *шприцати*¹⁴ (*шприцање*) и једног хунгаризма – *чакањац*.¹⁵ Лексемом *коштати* означава се семема ‘чупати назрела зрна грозда док је на лози’, док се семема ‘алатка којом се сече лоза при дну’ именује лексемама *крамп* и *чакањац*. *Фарба* означава ‘смешу течности за запрашивање лозе’, а глагол *шпановати* радњу ‘затегнути жицу од једног до другог краја реда

од нем. *spalier* – ...2. ред воћака поред зида или ограде.

⁵ ..., *prijelog* ‘neugarena njiva’= praslav. *prělogъ*, praslavenski poljoprivredni termin „ Gereut, ugar“, koji posudiše Rumunji: *pîrlog* i Mađzari *parlag, parrag, pallag*. Мађарски или румунски славизам ушао је поново у хрв.-срп. на исток: *párlog* ‘zanemaren vinograd, zemlja’ = odatle *zaparložen*“... (Скок, 1972: 282). У РСЈ је *парлог* мађ. – запуштен виноград; пусто необрађено земљиште (2007: 914).

⁶ Он нем. *Pelzer* – калем, цијеп; *pelcovati, -ијет* – цепити, калемити (Клаић, 1979: 1026).

⁷ Од нем. *pelzen* – ..., 2. агр. оплениити, оплемењивати биљку (биљке) (нпр. воћку, винову лозу, ружу) уз помоћ пелцера, калема, (из)вршити калемљење, (на)калемити... (РСАНУ, 2014: 644).

⁸ Ј. Кашић (1971: 163) указује на страно порекло ове лексеме, истичући да у нашем језику није могућа секвенца -јз (нем. *edel* – племенит, изврстан, калемљен, *das Reis* – граница, младница, изданак).

⁹ Од нем. *Kosten* – 1. кушати (јело)... (Клаић, 1979: 745).

¹⁰ Од нем. *Krampe* – трнокоп, пијук, будак... (Клаић, 1979: 749).

¹¹ Од нем. *Farbe* (Клаић, 1979: 411).

¹² Од нем. *spannen* – натегнути, напети, натезати, растезати... (Клаић, 1979: 1302).

¹³ Од нем. *Spritze* – ...2. шпрк, бризгалица, штрцаљка (Клаић, 1979: 1305). Према Скоку (1973: 343) *štrcaljka* = *strcâljka*, *Spritze* > *šprica* (germanizam) = poimeničen par. perf. akt. *strcalica* (Vuk) = *štrcalica* (Budmani, Dubrovnik)...

¹⁴ Од нем. *spritzen* – штрцати, прскати (Клаић, 1979: 1305).

¹⁵ Од мађ. *csákány* – чекић, клепало...(Клаић, 1979: 241). Према Скоку (1971: 289) то је свеславенска посуђеница из турског (аварског) *çakan* од *çaktak* ‘ударити’... У мађ. *csákány* (14. в.) са истим самогласом, за разлику од бут. и рум. где се јавља *o* уместо *a* – бут. *čókan*, рум. *ciocan*...

лоза'. За именовање двеју семема 'општи назив уређаја за запрашивање лозе' и 'ручни уређај за запрашивање лозе' употребљава се лексема *шприц*. Глаголом *шприцати* и девербативном именицом *шприцање* именују се лексеме 'запрашивати лозе' и 'запрашивање лозе'. У седмом семантичком пољу забележен је само један германизам *итица*¹⁶ 'коштица у бобици грозда'. Међу називима сорти винове лозе, односно грожђа, који су сврстани у осмо семантичко поље има германизама (*ризлинг*,¹⁷ *траминац*,¹⁸ *хамбург*¹⁹) и хунгаризама (*езерјо*, *ђе-нђеиш*²⁰). *Ризлинг* је бела винска²¹ сорта, као и *траминац* и *езерјо*, док је *хамбург* црна винска сорта. *Ђенђеиш* је стара рана стона сорта. У деветом семантичком пољу има највише речи страног порекла (укупно). Од германизама су забележени (*канта*,²² *квеч*,²³ *корпа*,²⁴ *лада/ладица*,²⁵ *лотвоз*,²⁶ *рајб(ер)*,²⁷ *путуња*,²⁸

¹⁶ Од нем. *Spitze* – чипка, семенка (Вујаклија, 2006: 1023).

¹⁷ Од нем. *Riesling* – врста белог грожђа и вина... (Клаић, 1979: 1171).

¹⁸ Реч је добила име по имену места Трамин у Тиролу (РЈАЗУ, 1962–1966: 530).

¹⁹ Назив према нем. граду Хамбургу. Клаић (1979: 516) бележи облик *hamburger* – ..., 2. врста винове лозе и грожђа.

²⁰ Од мађ. *gyöngy* – бисер (уп. Кашић, 1971: 161). То је стара рана сорта грожђа са бобицама у облику бисера, по чему је и добила назив.

²¹ Међу сортама винове лозе има винских и стоних. Винске су оне од којих се производе бела и црна вина, док су стоне сорте оне чије се грожђе користи у свежем стању или се прерађује.

²² Од нем. *Kanne* – 1. лимена посуда особита облика за воду, млеко и сл. обично са ручицом за ношење... (Клаић, 1979: 657).

²³ Од нем. *quetschen* (уп. Кашић, 1971: 173).

²⁴ Према Скоку (1972: 158–159) води порекло од нем. *Korb* < лат. *corbis* 'котарица од врбе'; медитеранска реч. С прелазом у лат. деklinацију, а млет. *corba* > *kôrbe* f. pl.

²⁵ Од нем. *Lade* (Клаић, 1979: 779). Скок бележи (1972: 258) облик *lad* m (17. век, једна потврда), са дем, суфиксом -ица *ladica* (Хрватска), од облика *lada* (такође чеш., пољ.и мађ.) у значењу 'ковчег, шкрабија, фиока, чекмеже, шкрињица, сандук, кофан, скопница', а одатле и нови деминутив са истим суфиксом – *ladičica*. Овамо и рум. *ladă* и дем. на лат. –*uceus* > *uță ladață*. Од нем. *Lade*, деминутив *Ladel* > *ladljin* m 'фиока'.

²⁶ Ова лексема забележена је само у Вршцу и означава кацу која, према речима информатора, служи само за превозење кљука и одлагање комине.

²⁷ Од нем. *Reiber* (Клаић, 1979: 1128).

²⁸ Скок наводи (1973: 87) облике *puta* и *putar* 'носач путе, бренте у берби грожђа'. Друга варијанта је *putna* f (Белостенец, хрв.-кајк.), а трећа *putunja* (Србија) – 'као сепет од дасака за преношење гноја, грожђа, пепела'. Налази се и у чеш. *putna*, пољ. *putnia* и укр. *putyno*, *putnja*. Стара посуђеница *putnia* = *putunja* < stvnem. *putinna*, *budina*, пvnem. *Butte* > *puta*, fr. *botte*. Завршетак -иња измењен је у -ица (уп. *bokara* и чеш. моравско *putyra*); *putura* (новопазарски Санџак) 'посуда за воду, млеко, масло'...Није извесно да ли су *putunja* = *putura* стари германизми, јер би могли бити и грецизми – гр. *πυτινη* = *βυτινη*. Највероватније је да су се на Балкану унакрстили позајмица из ствнем. и грецизам. И герм. рефлексии се свде на гр.– лат. *butina*.

требер,²⁹ *фали*,³⁰ *фуга*,³¹ *цегер*,³² *шлауф*,³³ *ителфоз*³⁴), а од хунгаризама (*аков*,³⁵ *ардов*,³⁶ *бадањ*,³⁷ *чобања*,³⁸ *шајтов*³⁹). Лексема *канта* користи се за означавање двеју семема ‘посуда у коју берач ставља убране гроздове’ и ‘посуда у коју се точи испечена ракија’. Исти је случај и са лексемом *цегер* која се јавља у два значења ‘посуда плетена од прућа у којој се носи грожђе’ и ‘посуда у коју берач ставља убране гроздове’. Семема ‘посуда плетена од прућа у којој се носи грожђе’ именује се и лексемом *корпа*. За ‘уређај који се ставља на буре да би се помоћу њега муљало грожђе’ употребљава се лексема *квеч*. Лексемом *лада*, која се јавља и у деминутивном облику *ладица* означава се ‘посуда за ношење грожђа направљена од дашчица’. ‘Изузетно велика бачва (преко 1000 л)’ означава се германизмом *лотвоз* и хунгаризмима *ардов* и *бадањ*, док се ‘буре које стоји усправно’ именује као *ителфоз*. ‘Справа за одвајање петелки’ означава се лексемама *рајб(ер)* и *требер*. Лексемама *фалц* и *фуга* означава се ‘жлеб са унутрашње стране дуге у који се уклапа даска дна’, док *шлауф* означава ‘цев којом се црпе вино (или ракија) из веће посуде’. ‘Буре од 50 л’ именује се као *аков*, односно *аковче*. *Путуња* је ‘посуда (у винограду, лозама) у коју сви берачи стављају грожђе’, док се ‘посуда у коју се точи испечена ракија’ означава лексемом *чобања*. Хунгаризам *шајтов* означава ‘шупљи чеп на бурету (кроз који пролази течност без вађења чепа)’. Десето семантичко поље обилује герма-

²⁹ Од нем. *Treber* – ком, троп, дрожђе, масуљ, комина (Клаић, 1979: 1370).

³⁰ Од нем. *Falz* – прегиб, руб, утор, жлеб (Клаић, 1979: 408).

³¹ Од нем. *Fuge* – зглоб, спој, жљеб, саставак; жљебић између двеју дасака, плочица... (Клаић, 1979: 457).

³² Од нем. *Zöger* (од *Ziehen* – вући) – торба с ручком (за ношење намирница)... (Клаић, 1979: 215).

³³ Од нем. *Schlauch* – мијех, мијешина, цев; 1. гумена цев за поливање баште, за вађење вина из бурета и др. (Клаић, 1979: 1298).

³⁴ Ова лексема потрђена је у РСГВ (само у Вршцу) у значењу ‘велика када у коју се прихвата измуљано грожђе из бурета којим је допремљено из винограда’ (св. 10, 2010: 180).

³⁵ Према Скоку (1971: 21) *akov*, gen. *akova* (Вук) = *hakov* (Орфелин) m – ведро, винска мера. Говори се у Славонији и Србији. Одатле је и облик *akovče*, *akovčeta* n образован помоћу суфикса –че. Орфелин познаје и придев *hakovan* и збирно образовање *hakovčad*. Из хрв.-срп. су Румуни посудили *acov*, у истом значењу у Банату и Мехединти, али у другим крајевима Румуни говоре *acai*, што указује на то да су тај облик посудили из старијег мађарског *akou* (1368)... Мађаризам из старијег времена, иде у исти ред као и *parlog* и *čobanja*.

³⁶ Од мађ. *hordo* – буре, бачва (Клаић, 1979: 95).

³⁷ Од мађ. *bödön* – буре, бачва, лагав, каца (Клаић, 1979: 134).

³⁸ Према Скоку (1973: 671–672) облик *čvan* није потврђен у нашем народном говору, већ у рус. *čvan* и у стслав. *čvapaŋ*. Сугласник *ж*, *ц* настао је из *ч*, како се види из стслав. *čvapaŋ*. Такав облик се налазио у панонско-слав. што се види из мађ. облика *csópany*, које је дошло у наш језик – *чобања* f (Вук, Рељковић, Болић, Славонија, Срем)...

³⁹ Од мађ. *sajtó* (Клаић, 1979: 1286).

низмима (*бофл*,⁴⁰ *гемшишт*,⁴¹ *думст*,⁴² *кириш*,⁴³ *логор*,⁴⁴ *мошт*,⁴⁵ *рампаиш*,⁴⁶ *цвајгл/цвајер*,⁴⁷ *цубок*,⁴⁸ *шилер/шиљер*,⁴⁹ *шприцер*⁵⁰), а забележен је и један хунгаризам (*чингер*⁵¹). За семему ‘изразито лоше вино’ употребљавају се лексеме *бофл* и *цубок*. Семема ‘вино када се пије помешано са содом или киселом водом’ именује се двома лексемама *гемшишт* и *шприцер*. Лексема *думст* означава ‘компот од грозђа’, док је *кириш* стручни назив за ракију од трешања. ‘Течност и остаци гроздова у бачви после муљања’ именују се лексемом *логор*, а лексема *мошт*, са фонетским ликом *мушт* означава ‘течност која се добија муљањем грозђа’. Ту су још и *рампаиш*, са фонетским ликом *рампоиш* у значењу ‘течност грозђа која се још није увинила, мошт у врењу’ и лексема *шилер* са фонетским ликом *шиљер* која се употребљава за именовање три семеме ‘вино провидно–црвене боје’, ‘розе вино’ и ‘вино које је добијено додавањем шећера и воде у комину од које је одстрањено вино’. Још неколико лексема употребљава се за именовање семеме ‘вино које је добијено додавањем шећера и воде у комину од које је одстрањено вино’ – *цвајгл*, *цвајер* и *чингер*, с тим што лексеме *цвајер* и *чингер* имају још једно значење – ‘нејако вино (са мало малигана)’. У следећем једанаестом семантичком пољу регистровано је само неколико германизама (*логор*,

⁴⁰ Од нем. *Bafel* – 1. лоша роба, лош производ... (РСАНУ, 1962: 80).

⁴¹ Од нем. (*mischen* – мешати); смеша, мешавина свега и свачега; у загребачком говору назив за напитака од пола вина и пола минералне воде, исп. *шприцер* (Клаић, 1979: 475). Од нем. *Gemisch* – ..., б. шприцер, чаша вина разблаженог минералном водом или содом (РСАНУ, 1965: 235).

⁴² Од нем. *Dunst* – ..., 2. укувано воће, компот (Клаић, 1979: 330).

⁴³ Од нем. *Kirsche* – трешња (Клаић, 1979: 691).

⁴⁴ Од нем. *Lager* (Клаић, 1979: 814). Мада Клаић не бележи ово значење, као ни Речник САНУ. Једино је у РСГВ (св. 4, 2004: 273) потврђено ово значење – *логор* ‘талог вина од којег се пече ракија’ (забележено у два пункта у Банату – у Вршцу и Јасенову).

⁴⁵ Од нем. *Most* – младо вино, кљук, шира, прешевина (тј. вино испод преше)... (Клаић, 1979: 910).

⁴⁶ Од нем. *Rampes* – киселкасто младо вино, мошт у врењу (који више није слadak, него је већ „цикао“) (Клаић, 1979: 1131).

⁴⁷ Од нем. *Zweier* – двојка, знак броја два или неки предмет друге категорије... (Клаић, 1979: 240).

⁴⁸ Од нем. *Zuwage* – ... отпадак (Вујаклија, 2006: 1008).

⁴⁹ Од нем. *Schieler* – врста вина од белог и црног грозђа; опол; *шилераст* – боје попут шилера (румене) (Клаић, 1979: 1294).

⁵⁰ В. фусноту 10. Код Клаића (1979: 1305) и *шприцер* – вино помешано са содом или киселом водом, тзв. уштрцак.

⁵¹ Од мађ. *csiger* – комињака, патока (настаје кад се на ком налије вода и пусти да проври) (Клаић, 1979: 247).

*опциговати/ опцигивати*⁵² (*опциговање*), *упасовати*⁵³). Лексема *логор*, која је већ забележена у претходном семантичком пољу, среће се и овде у значењу ‘талог који се дугим стајањем формира у посуди у којој је вино’. Семема ‘преливати вино из једне посуде у другу’ именује се глаголом свршеног/ несвршеног вида *опциговати/ опцигивати*, док се девербативном именицом *опциговање* означава ‘процес преливања вина из једне посуде у другу’. Глагол свршеног вида *упасовати* јавља се у значењу ‘ставити дно на буре’. За тринаесто семантичко поље карактеристичан је велики број германизама (*кибла*,⁵⁴ *олба*,⁵⁵ *пехар*,⁵⁶ *сатљик*,⁵⁷ *фраклић*,⁵⁸ *флаша*,⁵⁹ *фртаљ/ вртаљ*,⁶⁰ *шавољ*,⁶¹ *штампли*⁶²). Свим овим лексемама означавају се судови за вино и ракију. Тако се семема ‘посебан суд (обично од дрвета) са дршком запремине од 1 до 5 л који служи за претакање (или пијење) вина’ именује лексемама *кибла*, *фртаљ* са фонетским ликом *вртаљ* и *шавољ*. *Олба* је ‘стаклена посуда за вино карактеристичног облика’, док је *пехар* ‘плехана посуда из које се пије вино’. За именовање семеме ‘бочица из које се пије ракија’ у употреби су две лексеме *сатљик* и *фраклић*, а лексема *штампли* означава чашу за ракију. *Флаша* има два значења ‘стаклена посуда за вино’ и ‘стаклена посуда за ракију до 2 л’. У четрнаестом семантичком пољу

⁵² Од нем. *abziehen* – ...4. у винарству: отакати, претакати (вино)... (Клаић, 1979: 84).

⁵³ *Пасовати* од нем. *passen* – пристајати, бити прикладан... (Клаић, 1979: 1016).

⁵⁴ Од нем. *Kübel* – чабар, кабао, ампер... (Клаић, 1979:686).

⁵⁵ Према Скоку (1971: 678) *hõlba* f (хрв.кајк., 18. век) = *òl̂ba* ‘мера за текућине, садржи око пола литре’. Од нем. *Halbe*.

⁵⁶ Од нем. *Becher* – 1. већа посуда за пиће у облику високе чаше; врч, крчаг, покал... (Вујаклија, 2006: 677).

⁵⁷ Од нем. (аустр. *Seidel*) – мера за текућину, четврт врча или пола холбе, у старо време; данас исто што и чокањ, фићок, мерица (обично за ракију)... (Клаић, 1979: 1186).

⁵⁸ *Фракл* од нем. (бавар. *frackele*) – мјерица за жестока пића, обично од пола децилитра у бочици посебна облика; умањ. *фраклић*... (Клаић, 1979: 450).

⁵⁹ Од нем. *Flasche* – стакленка, боца...(Клаић, 1979: 436).

⁶⁰ Од нем. *vierter Teil* – четврти део; 1. четврт, четвртина, *фртаљче* – буренце од четврт акова; исто и *фртаљић* (поред тога и: боца од четврт литре, кварат) (Клаић, 1979: 456–457). Скок наводи (1971: 532) да је пореклом од мађ. *fertály*, а ово од нем. *Viertel*.

⁶¹ Од нем. *Schaff*, лат. *Scaphium* – 1. недубока дрвена посуда, обично за воду (са два уха за ношење)... (Клаић, 1979: 1285, 1295). Скок бележи (1973: 397) облик *škãf*, од ствнем. *scaf*, од нвнем. *Schaff*. Од нем. деминутива *Schaffel* > *šavolj* m (Вук, Војводина)...

⁶² *Штампл* од нем. *Stämpfeli*, *Stamperl* – мала чашица (каткада са ногом) за ракију, ликер и друга жестока пића (Клаић, 1979: 1307).

забележена су два германизма (*клоцне*,⁶³ *шине*⁶⁴) и један хунгаризам (*бирвад*⁶⁵). Све три лексеме јављају се у истом значењу ‘подлога на којој стоји буре у циљу лакшег точења (ев. чувања посуде од влаге)’. Лексема *бирвад* јавља се у различитим морфофонетским ликовима *бирвади*, *бирват*, *бирвати*. И у последњем петнаестом семантичком пољу регистрована су само два германизма (*пинтер*,⁶⁶ *цугарошка*⁶⁷). *Пинтер* је ‘човек који израђује бачве, бурад, каце’, док се лексема *цугарошка* јавља у два значења ‘жена која много пије’ и ‘погрдан назив за жену која пије’.

3. Закључак

На основу анализе може се закључити следеће. У виноградарској лексици забележеној на терену Војводине, регистрован је већи број германизма и нешто мало хунгаризама. Највише их је (укупно) забележено у семантичким пољима 9. Посуде, делови посуда и справе за прераду воћа и производњу вина и ракије (18) и 10. Производи од грожђа и другог воћа и њихове врсте (12), док их је најмање у семантичком пољу 1. Типови земљишта за узгајање винове лозе (2). У неким семантичким пољима (2). Биљка винова лоза и њени делови, 3. Подлога, тј. различите врсте лозе које служе као подлога приликом калемљења племенитијих сорти грожђа и врсте калемљења, 7. Плод винове лозе, његови делови и типови, 11. Радње у вези са производњом и чувањем вина и ракије, 13. Судови за вино и ракију и 15. Називи за вршиоце појединих радњи) регистровани су само германизми, што говори о томе да је утицај немачког језика ипак био доминантнији и да је оставио већи траг у лексици из области виноградарства.

⁶³ Од нем. *Klotz* (Клаић, 1979: 698).

⁶⁴ Од нем. *Schiene* – ...2. дугачак комад профилираног челика који служи као носач... (Клаић, 1979: 1294).

⁶⁵ Од мађ. *birhato* – две греде спојене на крајевима, за спуштање буради у подрум, одн. за гурање на кола при утовару (Клаић, 1979: 339). Према Скоку (1971: 156) у Срему је посуђен мађарски партицип *birható* ‘што се може носити’, али је испуштен партиципски суфикс -о, па је *бирвати* m pl ‘две јаке обле греде поврх осовине за бачве, склање’.

⁶⁶ Нем. реч – *бачвар*, *качар*; исто и *пинтар* (Клаић, 1979: 1046). Кашић сматра (1971: 175) да ова реч потиче из немачког језика, али да је у наш језик дошла мађарским посредством – од нем. (*Fass*)*binder*, можда преко мађарског *pintér*.

⁶⁷ Од нем. *zug* – 1. вучење (имати дугачак цуг – моћи добро потегнути из чаше... *цугати* – пити, пијанчити (Клаић, 1979: 238).

Литература

- Берић-Ђукић, 1990: V. Berić-Đukić, Neki germanizmi u srpskohrvatskom jeziku severnog Banata, Нови Сад: *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XXXIII, 25–28.
- Берић-Ђукић, 1996: V. Berić-Đukić, Još neki germanizmi u srpskom jeziku severnog Banata, *О лексичким позајмљеницама: зборник радова са научног скупа Стране речи и изрази у српском језику, са освртом на исти проблем у језицима националних мањина* (Градска библиотека, Суботица, 18–20. октобар 1995)/ главни уредник: Јудита Планкош, Суботица: Градска библиотека Суботица · Београд: Институт за српски језик САНУ, Српска академија наука и уметности, 231–234.
- Бугарски, 1997/98: N. Bugarski, Morfološka adaptacija pozajmljenica iz nemačkog jezika, Нови Сад: *Прилози проучавању језика*, бр. 28/29, 115–126.
- Бурзан, 2000: M. Burzan, O nekim mađarizmima u govoru Đale, Нови Сад: *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XLIII, 83–89.
- Влајић-Поповић, 1993: J. Влајић-Поповић, Германизми у говорима југоисточне Србије, *Говори призренско-тимочке области и суседних дијалеката: зборник реферата са научног скупа* (Нишка Бања, 17–20. 6. 1992), Ниш: Филозофски факултет у Нишу · Институт за српски језик САНУ Београд · Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, 445–456.
- Вујаклија, 2006: M. Вујаклија, *Речник страних речи и изрази*, Нови Сад: Прометеј.
- Вуковић, 1988: Г. Вуковић, *Терминологија куће и покућства у Војводини*, Нови Сад: Филозофски факултет.
- Вуковић, 2000: Г. Вуковић, Туђице у терминологији куће и покућства, Нови Сад: *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XLIII, 125–136.
- Вулетић-Ђурић, 2011: J. M. Вулетић-Ђурић, Германизми у српском језику на подручју Шумадије између два светска рата, *Српски језик, књижевност, уметност: зборник радова са V међународног научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу* (29–30. X 2010), Књ. 1. *Књижевни (стандардни) језик и књижевност*, Крагујевац, 495–507.
- Дурбаба, 1995: O. Дурбаба, Архаизми, локализми, турцизми и германизми у преводу романа „Сеобе“ на немачки језик, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 23/2, Београд: Међународни славистички центар, 235–243.
- ЕР: *Етимолошки речник српског језика*, Свеска 3: БЕ-БЈ/ аутори: Марта Бјелетић...[и др.], уредник свеске: Александар Лома, Београд: САНУ, Институт за српски језик САНУ, 2008.
- Ивић, 1996: M. Ивић, Општи поглед на проблем туђица, *О лексичким позајмљеницама: зборник радова са научног скупа Стране речи и изрази у српском језику, са освртом на исти проблем у језицима националних мањина* (Градска библиотека, Суботица, 18–20. октобар 1995)/ главни уредник: Јудита Планкош, Суботица: Градска библиотека Суботица · Београд: Институт за српски језик САНУ, Српска академија наука и уметности, 11–16.
- Ивић, 1998: П. Ивић, *Преглед историје српског језика/ приредио: Александар Младеновић, Сремски Карловци · Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.*

- Јерковић, 1996: Ј. Jerković, Мађаризми у Реčнику српскохрватског књижевног језика, *О лексичким позајмљеницама*: зборник радова са научног скупа Стране речи и изрази у српском језику, са освртом на исти проблем у језицима националних мањина (Градска библиотека, Суботица, 18–20. октобар 1995)/ главни уредник: Јудита Планкош, Суботица: Градска библиотека Суботица · Београд: Институт за српски језик САНУ, Српска академија наука и уметности, 173–179.
- Кашић, 1971: Ј. Кашић, Виноградарска лексика у Срему, Нови Сад: *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, XIV/1, 159–180.
- Клаић, 1979: В. Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb: Nakladni zavod МН.
- Мразовић, 1996: Р. Mrazović, Germanizmi u govornom jeziku Vojvodana, *О лексичким позајмљеницама*: зборник радова са научног скупа Стране речи и изрази у српском језику, са освртом на исти проблем у језицима националних мањина (Градска библиотека, Суботица, 18–20. октобар 1995)/ главни уредник: Јудита Планкош, Суботица: Градска библиотека Суботица · Београд: Институт за српски језик САНУ, Српска академија наука и уметности, 209–230.
- Озер, 2011: К. Озер, Германизми и хунгаризми у микротопонимији Новог Сада, *Говор Новог Сада, Свеска 2: Морфосинтаксичке, лексичке и прагматичке особине*/ уреднице: Вера Васић и Гордана Штрбац, Нови Сад: Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику, 535–546.
- Павловић, 1960: М. Pavlović, Tragovi rudara Sasa u srpskohrvatskom jeziku, Novi Sad: *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, knj. V, 99–127.
- Пецо, 1986: А. Peco, Germanizmi u Vukovu Srpskom rječniku iz 1852., *Filologija*, knj. 14, Zagreb: JAZU, 271–282.
- Пудић, 1997: И. Пудић, Германизми у Вуковом „Српском рјечнику“, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 6/1, 273–289.
- РЈАЗУ: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, dio XVIII, Zagreb: JAZU, 1962–1966.
- РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, књ. I–XIX, Београд: САНУ, Институт за српски језик САНУ, 1959–2014.
- РСГВ: *Речник српских говора Војводине*, св. 1–10 / редактор Драгољуб Петровић, [приредили Д. Петровић и др.], Нови Сад: Матица српска, Тиски цвет, 2000–2010.
- РСЈ: *Речник српског језика*/ [израдили Милица Вујанић и др.; редиговао и уредио Мирослав Николић], Нови Сад: Матица српска, 2007.
- Секереш, 1978: S. Sekereš, Germanizmi u osječkom govoru, Нови Сад: *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XXI/2, 171–205.
- Скок, 1971: Р. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Knj. I, (A–J), Zagreb: JAZU.
- Скок, 1972: Р. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Knj. II, (K–poni¹), Zagreb: JAZU.
- Скок, 1973: Р. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Knj. III, (poni²–Ž), Zagreb: JAZU.
- Скок, 1974: Р. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Knj. IV, KAZALA, Zagreb: JAZU.
- Толстој, 1963: Н. И. Толстой, Из опытов типологического исследования славянского словарного состава I. Вопросы языкознания 1, Москва, 29–45.

- Толстој, 1966: Н. И. Толстой, Из опытов типологического исследования славянского словарного состава II. Вопросы языкознания 5, Москва, 16–36.
- Шнел Живановић, 2011: М. Шнел Живановић, Немачке позајмљенице у кулинарској терминологији, *Говор Новог Сада*, Свеска 2: *Морфосинтаксичке, лексичке и прагматичке особине*/ уреднице: Вера Васић и Гордана Штрабац, Нови Сад: Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику, 278–293.

Brankica Đ. Marković

GERMANISMS AND HUNGARIANISMS IN VINICULTURAL LEXIS

Summary

This paper analyzes the share of Germanisms and Hungarianisms in vinicultural lexis, based on material compiled in the region of Vojvodina. The paper was preceded by lexical–semantical analysis of the compiled lexis in accordance with the postulates of N. I. Tolstoy, i. e. the somewhat modified theory of semantic microfields (presented by Gordana Vukovic). The compiled lexemes were categorized into 15 semantic fields, whereas the share of Germanisms and Hungarianisms was analyzed separately in every category.

Key words: Serbian language, dialectology, vinicultural lexis, Germanisms, Hungarianisms.